

Інфраструктура регіонального ринку зерна

Н.В. Ковальчук, старший викладач

Розглядаються питання поняття інфраструктури ринку, узагальнюються та визначаються елементи і недоліки сучасної інфраструктури регіонального ринку зерна. Стверджується, що однією з найголовніших функцій інфраструктурних формувань є більш швидке товаропросування та обіг оборотних коштів.

У світовій літературі на початку ХХ століття термін “інфраструктура” був уперше використаний в економічному аналізі діяльності озброєних сил, причому “інфраструктура” розглядалася воєдино з такою категорією, як логістика. Останнім часом деякі фахівці ототожнюють інфраструктуру з логістикою, відзначаючи, що “логістика це виробнича інфраструктура економіки, яка заснована на чіткій взаємодії попиту, постачання виробництва, транспорту і розподілу продукції” [4].

Більшість наукових досліджень інфраструктури була здійснена вітчизняними економістами на базі теоретичних основ наукового комунізму. У своїй праці “Капітал” К. Маркс розглядає капіталістичне виробництво як єдність двох процесів: процесу праці, що створює матеріальні блага, і процесу збільшення вартості – виробництво капіталу [1]. Порівнюючи виробництво та інфраструктуру як функціональну підсистему процесу виробництва, В.П. Федько та Н.Г. Федько роблять висновок про подвійну природу інфраструктури: відображує певний процес праці і збільшує вартість шляхом вкладення капіталу в цю сферу [2].

Для більшості країн колишнього соцтабору проблема полягала не в тому, що була відсутня елементарна інфраструктура, а в тому, що ця інфраструктура призначалася для централізованої планової економіки.

Інфраструктура не може існувати сама по собі, без свого об’єкта обслуговування. Між інфраструктурою і об’єктом її обслуговування завжди повинен існувати причинно-наслідковий зв’язок, який дозволяв би визначати характер і вимірювати вплив інфраструктури на об’єкт. Як визначальні ознаки і критерії інфраструктури здебільше дослідників виділяють:

- виробнича діяльність інфраструктури не створює нової натурально-речовинної форми продукту, а лише збільшує вартість вже створеної;
- процес виробництва відділяється від споживання корисного ефекту; продукція інфраструктури, що виступає у формі процесів переміщення, зберігання, передачі інформації, не підлягає зберіганню або складуванню.

Характеризуючи інфраструктуру ринку зерна, на наш погляд, потрібно мати на увазі передусім комплекс видів діяльності, які створюють умови для ефективного функціонування ринку зерна.

Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні” трактує інфраструктуру ринку як комплекс виробничих і невиробничих формувань, які забезпечують умови виробництва зерна, його заготівлі, зберігання, переробку, реалізацію, страхування, кредитно-фінансові та інші послуги. Інфраструктура ринку зерна повинна бути дуже динамічною системою, інакше може гальмувати розвиток торгових зв’язків [3].

Визначення елементів інфраструктури ринку зерна має важливе методологічне значення. Слід розрізняти поелементний склад інфраструктури товарного ринку від інфраструктури соціально-побутової, інституційної, екологічної.

Вченими-економістами розглядаються елементи інфраструктури ринку зерна для України [2, 4]. **Метою** нашої роботи було дослідження та конкретизація визначених елементів інфраструктури ринку зерна для Дніпропетровської області (рисунок).

Кожний елемент відіграє певну роль в інфраструктурі ринку зерна. Елеваторне господарство Дніпропетровської області включає 43 елеватори, які на 13 вересня 2006 року сертифіковані з тарифами на послуги з приймання, зберігання та відвантаження зерна. В останні два роки сільгоспвиробники суттєво скоротили користування елеваторами. Це обумовлюється високими тарифами та низькою якістю при зберігання зерна. Більшість потужних господарств знайшли можливість побудувати свої елеватори та зберігати в них зерно до появи сприятливих умов його реалізації зернотрейдером напряму за готівковими розрахунками.

Елементи інфраструктури ринку зерна

Відповідне місце в інфраструктурі регіонального ринку мають лізингові фірми. Для покращення умов придбання техніки виробники зерна можуть скористатися послугами Дніпропетровської філії НАК “Укراгролізинг”. Вартість техніки, що була придбана на умовах фінансового лізингу, поступово зростає: з 13126 тис. грн у 2001 році до 4124,4 тис. грн у 2005 році. Забезпеченням запасними частинами та реалізацією сільськогосподарської техніки успішно займається також об’єднання “Агро-Союз”.

Головною складовою інфраструктури в процесі реалізації зерна в ринкових умовах є біржа. Товарна біржа як організація не є власником

товарів, не купує їх і не продає, функціонує з метою створення сприятливих умов партнерам при укладанні ними угод на купівлю–продаж товару [4]. У Дніпропетровську акредитовані дві біржі, які мають дозвіл на торгівлю зерном: Катеринославська і Придніпровська. Переважна більшість угод щодо купівлі–продажу зерна здійснюється на Придніпровській товарній біржі, обсяги торгівлі зерном якої поступово зростають, за винятком неврожайних періодів (таблиця). Переважна більшість контрактів на біржі укладається зернотрейдерами для подальшого експорту або імпорту продукції. При реалізації зерна на внутрішньому ринку зерно продається поза біржами за тіншовими схемами. Найбільш активними учасниками торгів виступають американська компанія “Каргілл”, швейцарська компанія “Серна”, а також “Рамбурс”, “Гиенкор”, “Топфер”, “Зерноторгова компанія” та інші. Однак у період заборони експорту 2006–2008 рр. зерно багато експортно орієнтованих компаній не витримали і припинили свою діяльність.

Обсяги біржової торгівлі зерном на агротоварній секції Придніпровської товарної біржі*

Вид продукції	2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
	кількість, тонн	сума, тис. грн	кількість, тонн	сума, тис. грн	кількість, тонн	сума, тис. грн	кількість, тонн	сума, тис. грн
Пшениця	502398	393888	82685	49973	419377	197457	551961	310042
Ячмінь	85680	50359	142014	74609	177530	110288	444344	283448
Жито	5572	2542	2100	947	3000	826	-	-
Овес	800	226	60	47	-	-	-	-
Кукурудза	45187	24891	72638	58366	83606	41943	88665	52227
Просо	3000	1871	620	528	-	-	-	-
Зернобобові	358	275	21070	12600	1400	8738	12900	8139
Разом	642995	474052	321187	197070	684913	359252	1097870	653856
Кількість контрактів	157		202		170		166	

*Розраховано за даними звітів Придніпровської товарної біржі.

Існує ціла низка причин досить пасивного ставлення товаровиробників до використання біржового каналу реалізації продукції. Одна з них – це складнощі при формуванні крупних партій однотипної за якістю продукції, придатних для транспортування залізничним та водним транспортом. Виробників зерна та іншої продукції не приваблюють біржові ціни, хоч вони дещо вищі порівняно з іншими каналами реалізації, оскільки маркетингові витрати залишаються для них неприйнятними.

Транспортні системи для здійснення перевезень зерна в регіоні представлені як автомобільним, так залізничним та водним видами. Придніпровська залізниця разом з “Укрзалізницею” створюють умови для безперебійного перевезення зерна в поживні періоди. Однак зернотрейдери, як правило, незадоволені підвищенням тарифів на перевезення зерна на початку кожного сезону. Найбільш дешево і безпечно перевезення зерна водними шляхами. У Дніпропетровському річковому порту акціонерна судноплавна компанія “Укррічпорт”, залучивши кошти Європейського банку реконструкції та розвитку, завершила будівництво портового зернового елеватора. Це сприяє покращенню умов зберігання та збільшенню обсягів перевезення зерна як по Україні, так і за її межі.

Страховання посівів зернових культур здійснюється такими компаніями, як “Оранта”, “ТАСС”, “Орант-Днепр”. Однак виробники зерна неохоче витрачають кошти на страхування. Це пояснюється невиплатами коштів за несприятливих погодних умов, бо страхові компанії відшуковують різні причини, щоб довести відсутність страхового випадку. Під час вимерзання зернових культур урожаю 2003 року страхові агенти пояснювали фермерам, що “посіви задихнулися під льодом, і це не є страховий випадок”.

Кредитно-розрахункова система представлена фінансово-кредитними установами, що забезпечують безперервність розрахунків під час купівлі–продажу зерна в Дніпропетровському регіоні. Комерційні банки Приватбанк, Промінвестбанк, Укрсоцбанк надають кредити сільгоспвиробникам під 17–25 %. У 2006 році, за даними облдержадміністрації, було видано кредитів на суму 930 млн грн, що на 30 % більше, ніж 2005 року. Однак обсяги надання кредитів були ще більшими, якби в Україні був знятий мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення. Банки мали б можливість брати землю під заставу і у такий спосіб зменшувати ризик неповернення кредитів виробниками зерна, діяльність яких значною мірою залежить від погодних умов.

У Дніпропетровській області створений агроінформаційний центр, який надає інформаційно-консультативні послуги, опікується впровадженням нових технологій та здійснює допомогу в придбанні техніки. Основними напрямками діяльності центра є створення інформаційних баз даних з різних галузей сільського господарства; створення електронних представництв агропідприємств для Інтернету; організація семінарів та надання консультацій з обліку та аудиту, бізнес-планування юридичних аспектів ведення бізнесу; пошук та надання інформації про постачальників, ринковий попит та пропозиції, сучасні технології.

Щорічно виставкові комплекси “Агропром” в експоцентрі “Метеор”, “Агроперспектива” в с. Краснопілля, міжнародні виставки в об’єднанні “Агро-Союз”, “Агро” у м. Київ сприяють налагодженню партнерських відношень та укладенню взаємовигідних контрактів.

В розвитку інфраструктури ринку зерна в Україні серйозним недоліком залишається недостатньо розвинена, оснащена застарілими засобами база підприємств зі зберігання зерна, високі тарифи на послуги з доробки, зберігання зерна, його транспортування. Можливості самих виробників зерна у вирішенні цих питань стали гіршими. Розпаювання власності колишніх колективних сільськогосподарських підприємств та пов’язане з цим процесом розукрупнення господарств значною мірою підірвало матеріальну базу для зберігання зерна. Будівництво нових зерноховищ, механізованих критих потоків майже не ведеться. Такі умови змушують виробників зерна погоджуватися на продаж зерна за не зовсім вигідними для них демпінговими цінами.

Висновки

1. Термін “інфраструктура ринку зерна” являє собою комплекс видів діяльності, які створюють умови для ефективного функціонування ринку зерна. Інфраструктура ринку зерна включає такі елементи: кредитно-емісійна система економіки; посередництво на товарних біржах; позабіржове посередництво (ярмарки, аукціони і ін.); страхування; рекламні агентства; громадські інститути ділових кіл; митна система; комерційно-виставкові комплекси; система вищої і середньої освіти; аудиторські і консультаційні фірми; зони вільного підприємництва.

2. Одна з найголовніших функцій інфраструктурних формувань полягає в більш швидкому товаропросуванні та обігу оборотних коштів, у прискореному обміні товару на гроші, послабленні ступеня ризиків. Вона сприяє економічній ефективності ринку. На жаль, не всі торговельні формування, яких існує на ринку зерна досить велика кількість, дотримуються таких правил. Це є одним зі серйозних недоліків сучасної інфраструктури, зокрема тієї, яка обслуговує ринки сільськогосподарської продукції.

Бібліографія

1. Маркс К. и Энгельс Ф. Капитал // Сочинения. – 2-е изд. – Т. 23. – С. 382–515.
2. Федько В.П., Федько Н.Г. Инфраструктура товарного рынка: Учебное пособие. – К.: Феникс, 2000. – С. 7–10.
3. Про зерно та ринок зерна в Україні. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 35. – Ст. 258.
4. Савощенко А.С. Инфраструктура товарного рынка. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.